

FRANSIZ MÜZİKOLOG LOUIS ALBERT BOURGAULT-DUCOUDRAY'E GÖRE DOĞU KROMATİĞİ VE ARMONİZESİ

Eastern Chromaticism and Harmonization according to French Musicologist Louis Albert Bourgault-Ducoudray

Gökhan YALÇIN*

ÖZ

Paris Konservatuvarı'nda musiki tarihi öğretmeni olan Müzikolog Louis Albert Bourgault-Ducoudray (1840-1910) 1875 tarihinde araştırma yapmak üzere Fransa hükümeti tarafından görevlendirilmiş ve görev süresince İstanbul, İzmir ve Atina gibi şehirlerde musiki üzerine araştırmalarda bulunmuştur. Yaptığı araştırmalardan elde ettiği bilgi ve derlemeleri "Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient/Yunanistan ve Doğudan 30 Popüler Melodi" başlığı adı altında 1877 yılında Paris'te yayınlamıştır. Çalışmada ilk olarak mezkûr kitabın incelemesi yapılmıştır. Yapılan incelemeye göre; Bourgault-Ducoudray'ın halk ezgilerinin dizilerini Antik Yunan modlarından hareketle dörtlü ve beşliler ile açıklamaya çalıştığı ve derlediği eserleri de çok seslendirdiği görülmüştür. İki bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde Bourgault-Ducoudray, öncelikli olarak Antik Yunan modlarını ele almış, Doğu kromatığı ve hibrit adını verdiği diziler ile ilişkilerini açıklamıştır. Kitabının ikinci bölümünde ise eserlerin büyük çoğunluğunun İzmir'den (Smyrne) derlendiği anlaşılan otuz adet piyano eşlikli şan eserinin notalarına yer vermiştir. Bourgault-Ducoudray kitabının ikinci bölümünde Atina, Megara, İstanbul ve İzmir'de bulunduğu süre içerisinde derlediği otuz halk ezgisini şan ve piyano için çok seslendirdiği görülmüştür. Bu çalışmanın amacı da Bourgault-Ducoudray'ın mezkûr eserinde yer verilen Doğu kromatığını ve Doğu kromatığında bestelenmiş eserlerin çok seslendirilmesinde kullanılan akorları incelemek olarak belirlenmiştir. Çalışmada mezkûr kitabın incelenmesi aşamasında nitel araştırma tekniklerinden içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Makam ve kullanılan armoninin tespiti için literatür taraması yapılmış; makamlar Arel-Ezgi-Uzdilek sistemine, akorlar üçlü ve dörtlü armoni sistemine göre incelenmiştir. Elde edilen veriler nota dizileri ve resimler halinde sunulmuş yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda, Doğu kromatığı tanımına uyan beş eser olduğu, dört (4) eserin hicaz makamı, bir (1) eserin ise nikriz makamı dizisi ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Piyano ve şan için çok seslendirilmiş eserlerin armonik analizinde ise üçlü ve yer yer dörtlü armoni sistemine uyan akorlar kullanıldığı fakat sistemli bir armonize kullanılmadığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Louis Albert Bourgault-Ducoudray, Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient, Doğu kromatığı, armoni, Antik Yunan modları

ABSTRACT

Musicologist Louis Albert Bourgault-Ducoudray (1840-1910), a music history teacher at the Paris Conservatory, was commissioned by the French government to do research in 1875, and during his tenure he conducted research on music in cities such as Istanbul, Izmir and Athens. He published the information and compilations he obtained from his research under the title "Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient / 30 Popular Melodies from Greece and the Orient" in Paris in 1877. In this article, firstly the aforementioned book is examined. According to this examination, it is seen that Bourgault-Ducoudray explained the scales of folk songs with tetrachords and pentachords, based on the Ancient Greek modes, and also did the polyphony of the works he compiled. In the first part of the book, which consists of two parts, Bourgault-Ducoudray primarily dealt with the Ancient Greek modes and explained their relations with the Eastern Chromaticism and hybrid scales. In the second part of his book, he included the notes of thirty piano-accompanied vocal works, most of which are understood to have been compiled from Izmir (Smyrne). In the second part of Bourgault-Ducoudray's book, it is seen that he did the polyphony of thirty folk songs for vocal and piano that he compiled during his time in Athens, Megara, İstanbul and İzmir. The aim of this study is to examine the Eastern chromatic of Bourgault-Ducoudray's work and the chords used in the polyphony of the works composed in the Eastern chromatic. In the study, content analysis method, is one of the qualitative research techniques, was used during the examination of the aforementioned book. A literature review was conducted to determine the makam and the harmony used; the makams were analyzed according to the Arel-Ezgi-Uzdilek system, and the chords were analyzed according to the tonal harmony and fourth based harmony systems. The data obtained were interpreted by presenting them as note scales and pictures. As a result of the study, it has been determined that there are five works that fit the definition of Eastern chromatic, four (4) works are similar to the hicaz makam and one (1) piece is similar to the nikriz makam scale. In the harmonic analysis of polyphonic works for the piano and vocal, it has been observed that chords that fit the triplet and sometimes the tonal harmony and fourth based harmony systems are used, but they are not used in a systematic harmony.

Keywords: Louis Albert Bourgault-Ducoudray, Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient, Eastern Chromaticism, harmony, Ancient Greek modes

Araştırma Makalesi/Research Article Geliş Tarihi/Received Date: 19.08.2021 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 03.12.2021

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, gyalcin@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2604-9745

Extended Abstract

French composer and musicologist Louis-Albert Bourgault-Ducoudray (2 February 1840 - 4 July 1910) studied at the Paris Conservatory and was a student of the composer Ambroise Thomas. At the age of 18 he wrote his first opera, *L'Atelier de Prague*, and in 1862 he won the Prix de Rome for his work "Cantata Louise de Mézières". Louis-Albert Bourgault-Ducoudray traveled to the countries of the Orient to conduct scientific research on Oriental music by the French government in 1875 and even came to Istanbul to conduct research for a long time. He published his research results as a book and even presented his research as a conference in Paris on September 7, 1878. In the same year, he was appointed as a professor of music history at the Paris Conservatory. Although Bourgault-Ducoudray wrote operas, orchestral works, and chamber music, his reputation as a composer and arranger was achieved with his work *Trente Mélodies de Grèce et d'Orient* (30 Popular Melodies from Greece and the Orient). He also wrote "Trente Mélodies Populaires de Basse Bretagne (1885; Thirty Popular Melodies from Lower Brittany) and "Quatorze Mélodies Celtiques (1909; Fourteen Celtic Melodies)", which takes a new approach to folk music in France using original modal scales.

Bourgault-Ducoudray dedicated his book to Emile Burnouf, who was the director of the French School in Athens between 1867-1875. It is seen that Bourgault-Ducoudray also did polyphony of a lot of melodies that he had compiled during his time in Athens, Megara, Istanbul and Izmir. In the introduction part of the book, Bourgault-Ducoudray primarily gave information about Ancient Greek modes and Eastern chromatic scales. The titles of a total of thirty works that he did polyphony of a lot of are Smyrne (Izmir-22 works), Athens (8 works), and it is understood that the majority of the works were compiled from Izmir. These works are vocal works with piano accompaniment and according to Rauf Yekta Bey, the works are generally in the *uşşak*, *hüseyni* and *hicaz* maqams.

According to Bourgault-Ducoudray, the scale called Eastern Chromatic (*Chromatique Oriental*) consists of successive chromatic tetrachords and a tone (*ton complémentaire*) that completes these tetrachords. It consists of two similar tetrachords separated by a complementary tone below each. As such they form an octave. Looking at the intervals of all these octaves, it will be seen that they are similar to each other. According to Bourgault-Ducoudray, the tetrachords (complementary tone associated with it) should be at the top, and the pentachord in each octave of Eastern Chromatic. This definition is equivalent to saying that every Eastern chromatic scale begins with the dominant sound. If we compare the Eastern chromatic scale with the European minor scale, it is seen that the two tetrachords are in perfect harmony with each other. But they are separated from each other by the order in which the tetrachord and the pentachord follow each other. Eastern chromatic, tetrachord at the base of the octave, begins with the dominant. The minor scale, which is a fifth below of the octave, begins with the tonic. The eastern chromatic composition is perfectly regular. The scale *la*, *b flat*, *do sharp*, *re-mi*, *fa*, *sol sharp*, *la* consists of two similar tetrachords, separated by a complementary tone (In contrast, the minor scale consists of two different tetrachords united in the same octave). "*la*", "*b flat*", "*do sharp*", "*re*", which are tetrachords from above, is a chromatic tetrachord; from below "*mi*", "*fa*", "*sol*", "*la*" is the diatonic tetrachord of the first type. If we give the minor scale an upper pentachords similar to the lower tetrachord, we get the *hipodorian* scale. According to Bourgault-Ducoudray, it is nothing but the Eastern chromatic scale based on the pentachord tonic placed in the lower part of the octave, and works with this scale are rarely seen in the East. It was seen that musicologist Louis Albert Bourgault-Ducoudray, who was a music history teacher at the Paris Conservatory, published a work in Paris in

1877 under the title "Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient/30 Popular Melodies from Greece and the Orient" consisted of two parts. In the first part of the book, it was seen that he analyzed the scales of the works he compiled in the regions he studied and compared the scales he determined with the assumption that they were related to the Ancient Greek modes, and with the help of this method, he explained especially the oriental music scales to the interested parties. He explained the relations of the Ancient Greek mods to the Ottoman/Turkish musical scales such as hicaz, hüseyini and uşşak scales, especially with the scales he called "Eastern chromatic" and "hybrid". The naming of the eastern chromatic scale with a different name despite the similarities with the hicaz and the hybrid scale with the nikriz maqams is a remarkable finding. In the second part of his book, he included the notes of thirty piano-accompanied vocal works, most of which are understood to have been compiled from Izmir (Smyrne). As it can be understood, the polyphonic works are the melodies of the folk songs compiled. It has been determined that there are five works that fit the definition of Eastern Chromatics among the aforementioned arrangements.

It was determined that four (4) works, which were stated to be Eastern chromatic by Bourgault-Ducoudray are similar to the hicaz scale and one (1) work is similar to the nikriz maqam scale. In the harmonic analysis of polyphonic works for piano and vocal, although it is seen that chords that fit the tonal harmony and fourth based harmony systems are used, it can be easily said that a systematic harmonization is not used.

Osmanlı/Türk musikisi tarihinin çeşitli zaman dilimlerinde, belirli amaçlarla Anadolu'ya özellikle de İstanbul'a gelen, Türk musiki üzerine araştırmalar yapan gezginler, elçiler, rahipler, dragoman ve diplomatlar görülür. Osmanlı/Türk musikisini inceleyen, araştıran ve bu kadar ile yetinmeyen bazı araştırmacılar da (Büyükelçi Charles Ferriol (1652-1722), Rahip Toderini (1728-1799), Charles Fonton (1726?-?) gibi) yaptıkları araştırmaları yayınlamış ve yayınları Türk musikisi tarihinin önemli bir referans kaynakları olmuştur. Bu eserler incelendiğinde genellikle araştırmaların İstanbul'da yapıldığı, teorik bilgilerin genellikle Mevlevihanelere ait kütüphanelerinden ve Mevlevilerden alındığı söylenebilir. Aynı zamanda çok az sayıda araştırmacının da Osmanlı/Türk musikisini çok seslendirme düşüncesinde olduğu bilinmektedir. Osmanlı/Türk musikisi tarihinde İstanbul dışında özellikle araştırma merkezi olarak Ege Bölgesi'ni ve İzmir'i almış iki Fransız araştırmacı ile karşılaşılır: Dragoman Charles Fonton (1750 civarı) ve Müzikolog Louis Albert Bourgaault-Ducoudray (1840-1910). Özellikle Bourgaault-Ducoudray'ın İzmir ve civarında derlemeler yaptığı, tespit ettiği eserleri inceleyerek makamların dizileri konusunda dikkat çeken sonuçlara ulaştığı görülmüştür. Diğer araştırmacılarından ayrılan bir diğer yönü ise derlediği eserleri çok seslendirmiştir. Makamsal yapıdaki eserlerin çok seslendirilmesinde kullanılan yöntemin ne olduğu ise merak uyandırmaktadır. Bilindiği gibi köklü ve kadim bir geçmişi olmasına karşın Osmanlı/Türk musikisi ezgi ya da dizilerinin çok seslendirilmesi geç tarihlerde başlamıştır. Ayrıca Louis Albert Bourgaault-Ducoudray tüm çalışmalarını "Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient/Yunanistan ve Doğudan 30 Popüler Melodi" başlığı adı altında 1877 yılında Paris'te yayınlamış ve on dokuzuncu yüzyıl musiki tarihine bir basılı kaynak kazandırmıştır.

Bourgaault-Ducoudray'ın mezkûr kitabından özellikle iki çalışmada bahsedildiği görülmüştür. İlki Rauf Yekta Bey'in *İkdam Gazetesi*'ndeki yazısıdır (Çergel, 2007, s. 141). Rauf Yekta Bey'in yazısı incelendiğinde mezkûr kitaptan haberdar olduğu ve 1878 yılında Paris'te bizzat, Bourgaault-Ducoudray'ın kendi sunumu ile çalışmasını ve çok seslendirmiş olduğu eserleri dinlediği anlaşılmaktadır. İkincisi ise Halil Bedi Yönetken'in *İlkokul Müzik Kılavuzu* adlı kitabıdır. Yönetken (1966, s. 29) çalışmasında Bourgaault-Ducoudray'ın geleneksel ezgilerin kilise tonlarıyla yorumlandığını belirtmektedir. Örnek olarak da Bourgaault-Ducoudray'ın kitabındaki çalışmaları göstermektedir:

"...bazı memleketlerde geleneksel ezgiler, halk ezgileri mod yönünden tahlil olurken bazen eski Yunan, bazen de kilise tonlarıyla yorumlanırlar. Georges Lambert (*Yunan Halk Müziği*), Bourgaault-Ducoudray (*Yunanistan ve Doğu'dan 30 Halk Ezgisi*) adlı eserlerinde ezgileri Yunan makamlarıyla tahlil etmişlerdir..." (Yönetken, 1966, s. 29).

Louis Albert Bourgaault-Ducoudray'ın 1877 yılında yayınlamış olduğu ve Osmanlı/Türk musikisi üzerine tespitlerini içeren "Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient" adlı kitap üzerine detaylı bir araştırma yapılmadığı, Doğu Kromatiği konusunun ele alınmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın amacı da Bourgaault-Ducoudray'ın mezkûr eserinde yer verilen Doğu kromatiğini ve Doğu kromatiğinde bestelenmiş eserlerin çok seslendirilmesinde kullanılan akorları incelemek olarak belirlenmiştir. Çalışmada mezkûr kitabın incelenmesi aşamasında nitel araştırma tekniklerinden içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Makam ve kullanılan armoninin tespiti için literatür taraması yapılmış; makamlar Arel-Ezgi-Uzdilek sistemine, akorlar üçlü ve dörtlü armoni sistemine göre incelenmiştir. Elde edilen veriler nota dizileri ve resimler halinde sunularak yorumlanmıştır.

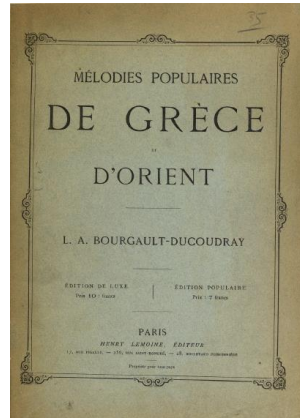
Louis Albert Bourgault-Ducoudray

Fransız besteci ve müzikolog Louis-Albert Bourgault-Ducoudray (2 Şubat 1840 - 4 Temmuz 1910) Paris Konservatuarı'nda okumuş ve besteci Ambroise Thomas'ın öğrencisi olmuştur. 18 yaşında ilk operası L'Atelier de Prague'ı yazmış, 1862'de "Cantata Louise de Mézières" adlı eseri için Prix de Rome ödülünü kazanmıştır (Gorlinsky, 2021: <https://www.britannica.com/biography/Louis-Bourgault-Ducoudray>).

Louis-Albert Bourgault-Ducoudray, 1875 tarihinde Fransa hükümeti tarafından Doğu musiki hakkında bilimsel araştırma yapmak üzere Doğu memleketlerine seyahatte bulunmuş ve İstanbul'a dahi gelerek uzun bir süre araştırma yapmıştır. Araştırma sonuçlarını kitap olarak yayınlamış ve hatta 7 Eylül 1878 yılında araştırmalarını Paris'te konferans olarak da sunmuştur (Yekta, 1907, s. 4524). Aynı yıl Paris Konservatuarı'nda musiki tarihi profesörü olarak atanmıştır.

Bourgault-Ducoudray operalar, orkestra eserleri ve oda müziği eserleri yazmasına karşın bir besteci ve aranjör olarak şöhreti, Trente Mélodies de Grèce et d'Orient (Yunanistan ve Doğudan 30 Popüler Melodi) adlı çalışması ile olmuştur. Ayrıca "Trente Mélodies Populaires de Basse Bretagne (1885; Aşağı Brittany'den Otuz Popüler Melodiler) ve orijinal modal ölçekleri kullanarak Fransa'daki halk müziğine yeni bir yaklaşım getiren "Quatorze Mélodies Celtiques (1909; On Dört Kelt Melodisi) adlı eserleri de vardır (Gorlinsky, 2021).

Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient (Yunanistan ve Doğudan 30 Popüler Melodi) Adlı Kitabın İncelenmesi

Resim 1. *Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient- Kapak* (Ducoudray, 1876)

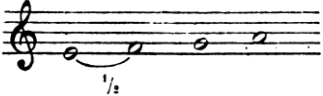
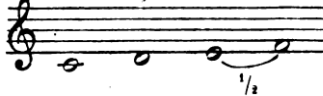

Bourgault-Ducoudray kitabını 1867-1875 yılları arasında Atina'da Fransız Okulu'nun yöneticiliğini yapan Emile Burnouf'a ithaf etmiştir (Ducoudray, 1877, s. 5). Bourgault-Ducoudray Atina, Megara, İstanbul ve İzmir'de bulunduğu süre içerisinde bir nevi derlediği ezgileri aynı zamanda çok seslendirdiği görülür. Kitabın giriş bölümünde Bourgault-Ducoudray öncelikli olarak Antik Yunan modları ve Doğu kromatik dizilerine dair bilgiler de vermiştir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 20). Çok seslendirdiği toplam otuz eserin Smyrne (İzmir-22 eser), Atina (8 eser) başlıkları verilmiştir ki eserlerin büyük çoğunluğunun İzmir'den derlendiği anlaşılmaktadır. Bu eserler piyano eşlikli şan eserleridir ve Rauf Yekta Bey'e göre (1907, Aktaran Çergel, 2007, s. 145) eserlerin

makamları genellikle uşşak¹, hüseyini² ve hicaz³ makamlarındadır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dizilerin açıklamasına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise derlenen halk ezgilerinin notaları bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde mezkûr kitabın sayfa düzenine ve bölüm sırasına göre incelenmesine yer verilmiştir.

Birinci Bölüm: Diziler

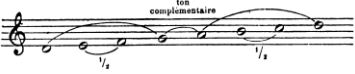

Diyatonik gamın oluşumu. Bourgault-Ducoudray'in ele aldığı ilk konu "Diyatonik Gamın Oluşumu"dur. Diyatonik dizinin daha iyi anlaşılması için bir yarım ve iki tam aralıktan oluşan "dörtlü bileşim"lerin üç farklı pozisyonu ve özelliklerine dikkat çekilmiştir. Bu şekli ile hem modların hem de Doğu kromatiklerinin daha iyi anlatılacağı düşünülmüştür (Tablo 1)

Tablo 1. Üç Tür Dörtlü Bileşim (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 11)

1. Yarım aralık başta	2. Yarım aralık sonda	3. Yarım aralık ortada
		

Diyatonik diziler Tablo 1'de verilen dörtlülere oluşmaktadır. Kısaca bir diyatonik dizi iki tam dörtlülere ve "ton tamamlayıcı"dan (ton complementaire) oluşmaktadır. Üç farklı pozisyonda bulunabilen dörtlü birleşimlerden de üç tür diyatonik dizi oluşturulmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Üç Tür Diyatonik Dizi (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 12)

Birinci tür dörtlü bileşim	Üçüncü tür dörtlü bileşim	İkinci tür dörtlü bileşim
		

Bourgault-Ducoudray dörtlü bileşimlerden üç tür diyatonik dizi oluşturulması işlemine "oktav üretme" adı vermektedir. Üretilen oktavlar dörtlü başta ya da dörtlü sonda olarak bölümlenirse altı (6) çeşit özelliğe sahip diyatonik diziyi oluşturmaktadır. Dörtlülere ya da beşlilerin başta olması dominant ve tonik perdelerinin belirlenmesi için önemlidir. Bourgault-Ducoudray'e göre "...oktavın başında dörtlü olan diziler dominant ile başlar ve oktavın başında beşli olan diziler tonik ile başlar." Elde edilen her dizinin dörtlüsü ve beşlisi yer değiştirilerek farklı dominant ve tonik kararlara sahip yeni diziler elde edilir. Bourgault-Ducoudray elde edilen dizilerin ancak on iki olabileceğini belirtmektedir:

¹ Rauf Yekta Bey eski Yunan dizilerinden hypodorien dizisine, Osmanlı musikisinde uşşak makamı denildiğini belirtmektedir (Yekta, aktaran: Çergel, 2007, s. 145).

² Rauf Yekta Bey eski Yunan dizilerinden frigyen dizisine, Osmanlı musikisinde hüseyini makamı denildiğini belirtmektedir (Yekta, aktaran: Çergel, 2007, s. 145).

³ Bourgault-Ducoudray hicaz makamı için kromatik oryantal ismini kullanmaktadır.

"...Sadece on iki olabilir çünkü sadece üç çeşit dörtlü vardır; üç üreten oktav ortaya çıkarılır ve bu üç oktavın her biri ile sadece dört dizi oluşturulabilir..." Aralıklar bileşimi veya oktavın kesilmesi ile birbirinden farklı olan bu on iki dizi, birçok mod oluşturur (Tablo 3).

Tablo 3. On İki Diyatonik Dizi Tablosu (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 16)

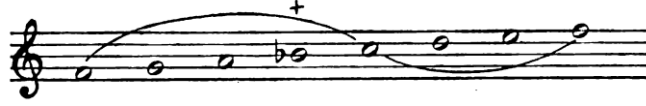
<p>Mode dorien (division arithmétique) (42)</p>	<p>Mode hypodorien</p>
<p>phrygien</p>	<p>hypophrygien</p>
<p>lydien</p>	<p>hypolydien</p>
<p>mizolydien</p>	<p>dorien (division harmonique)</p>
<p>locrien de Wetsphal</p>	<p>Division de l'octave de ré inusitée dans l'antiquité.</p>
<p>Division de l'octave de sol inusitée dans l'antiquité. (Gamme majeure renversée)</p>	<p>Division de l'octave d'ut inusitée dans l'antiquité. (Gamme majeure)</p>

Tablo 3'te diyatonik oktavın yedi derecesinden her birinin bir dizi için temel oluşturduğu görülmektedir. Tüm bu diziler (ikisi hariç) çift aritmetik ve harmonik bölünme ile tarif edilebilir⁴. Bourgault-Ducoudray'e göre "si" ile başlayan dizi (miksolidyen), sadece bir şekilde dörtlü ve beşli olarak bölünebilir, çünkü "si-fa" eşit bir beşli değildir; "fa" ile başlayan dizi (hipolidyen) sadece beşli ve dörtlü bölümlere ayrılabilir, çünkü "fa-si" aralığı tam dörtlü değildir. Bu diziler on iki dizi içinde istisnadır (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 16).

Kadim diyatonik diziler. Bourgault-Ducoudray "Kadim Diyatonik Diziler" başlığı altında, eski Yunan modlarının genel özelliklerini ele almaktadır. Bourgault-Ducoudray'e göre diziler bölümünde belirtilen on iki diyatonik moddan (Tablo 3) özellikle yedi tanesi antik çağda kullanılmıştır: Doryen, hipodoryen, frigen, hipofrigen, liden, hipolidyen ve miksolidyen (le dorien, l'hypodorien, le phrygien, l'hypophrygien, le lydien, l'hypolydien, le mixolydien) (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 17).

Lokrien dizisi ve ondan üretilmiş dizi (bkz Tablo 3) eski teorisyenler tarafından yasaklanmış, ortaçağın sonuna kadar kullanılmamıştır. Majör dizi ise kadim insanlar tarafından benimsenen oktavların bir parçası olmamıştır. Ancak, birleşmesi "değişmez" sistemi oluşturan iki "ayrık" ve "yanaşık" sistemin varlığı sayesinde, aynı melodide istedikleri kadar "si naturel" veya "si bemol" sesini duyabiliyorlardı. Bununla birlikte, eklem sistemini hipolidyen oktavda uygulayarak, yani "si bemol" sesini duyurarak, majör dizi elde edilmektedir (Nota 1).

⁴Bourgault-Ducoudray'e göre oktav dörtlü ve beşli olarak bölündüğünde, bu bölüme "aritmetik" denir; beşinci ve dördüncü bölümlere ayrıldığında, bu bölüme "harmonik" denir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 16).

Nota 1. *Majör Dizi* (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 17)

Bourgault-Ducoudray'e göre lidyen dizisine "si bemol" sesini eklersek, Tablo 3'ün sol bölümün 6. dizisini veya çevrik majör dizisi (dominant ile başlayan) elde edilmiş olur (Nota 2).

Nota 2. *Çevrik Majör Dizi* (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 17)

Lidyen'i (si bemol olmadan) majör diziden ayıran en önemli özelliği: lidyen dördü ve beşli olarak (dominant ile başlayan), majör ise beşli ve dördü (tonik ile başlayan) olarak ayrılmıştır.

Plain-Chant modlar. Eskiçağda kullanılan diyatonik dizilerle karşılaştırılan "plain-chant modlar" zaman içerisinde sayı olarak on iki ila sekiz arasında azalmış, dört otantik ve dört plagal'e bölünmüştür. Otantik modlara ait diziler bir tonikten diğerine uzanan bir oktavdan oluşmaktadır. Bu diziler için kısaca "adları hipo- ile başlayan antik diziler"⁵ diyebiliriz.

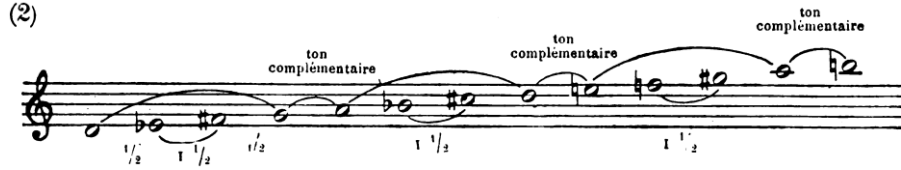
Bourgault-Ducoudray'e göre plagallere ait diziler iki dominant arasındadır. Onlar, adından önce "hipo-" gelmeyen kadim dizilere karşılık gelirler; ancak bitişleri farklıdır. Gerçekten de "plaint-chant"da her bir plagal mod otantik ile aynı bitişe sahiptir. Bunun sonucu olarak, plaint-chant'ın sekiz modu için sadece dört bitiş vardır, yani dört dizi vardır denilebilir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 18):

Birinci (1.) mod "otantik"; ikinci (2.) mod "plagal", "si bemol" ile re toniği'ne dayanan diyatonik dizidir: alt beşli modele aktarılan hipodoryen diziden hiçbir şekilde farklı değildir. Üçüncü (3.) mod (otantik), dördüncü (4.) mod (plagal), temel olarak mi'ye sahip eski Doryen modudur. Beşinci (5.) mod (otantik), Altıncı (6.) mod (plagal), tonik "fa" ya dayanır: eski hipolidyendir. Bazen, bu iki modun melodilerinde "si naturel" ile karşılaşılabılır ki o zaman saf hipolidyen; bazen "si bemol" ile karşılaşırlar ki o zaman dördüncü dereceye ya da majör diziye sahip olan hipolidyen denilir. Yedinci (7.) mod (otantik) ve sekizinci (8.) moda (plagal) ait dördüncü dizi, temel sol'e dayanan eski hipofrigyendir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 18).

Yunan dini musiki modları ile eski diyatonik modlarının karşılaştırılması. Bourgault-Ducoudray'e göre (1877, s. 19) Yunan dini müziğinde otantik modlar ve plagaller sadece kapsam olarak değil, bitiş olarak da farklılık göstermektedir. Bizans teorisi farklı ölçeklerde dört değil, yedi farklı bitiş tanıır. Çoğunu renklendiren üç dördü ve beş dördü ton aralığını göz ardı edersek ve onları saf diyatoniğe geri getirirsek, Bizans modlarında antik çağda kullanılan yedi diyatonik oktav ortaya çıkar. Bizans müziğinde, dizileri diyatonik türe ait olmayan iki mod daha vardır: ölçeği yarı kromatik türe ait olan mod ve ölçeği kromatik olan plagal mod. Bourgault-Ducoudray, sadece dini musikide değil aynı zamanda Türkiye'de popüler oryantal şarkılarda da sıklıkla bu modun kullanıldığını belirtmektedir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 19).

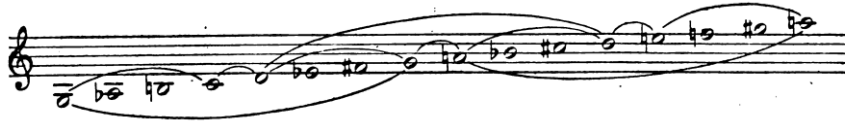
⁵ Adından önce hipo (Antik mod) eki olmayan ve eski bir mod olan 3. Gregoryen modu (otantik) hariç tutulmalıdır (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 18).

Doğu kromatiği. Bourgault-Ducoudray'e göre (1877, s. 20) Doğu Kromatiği (Chromatique Oriental) olarak adlandırılan dizi, ayrı ayrı birbirini izleyen kromatik dörtlülerden ve bu dörtlüleri tamamlayan birer tondan (ton complémentaire) oluşmaktadır (Nota 3).

Nota 3. Doğu Kromatik Dizisi (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 20)

Her dörtlünün altında tamamlayıcı bir ton ile ayrılan iki benzer dörtlüden oluşmaktadır. Bu şekli ile bir oktav oluştururlar. Tüm bu oktavların aralıklarına bakıldığında birbirine benzediği görülür (Nota 4).

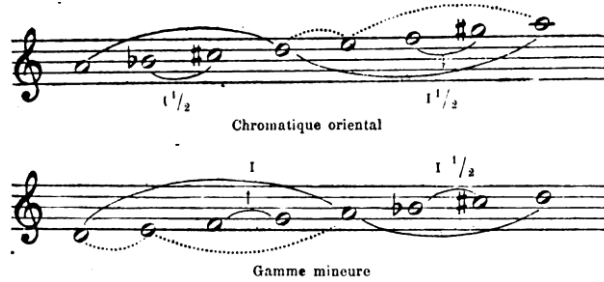
Nota 4. Doğu Kromatik Dizisi (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 20)

Bourgault-Ducoudray'e göre (1877, s. 20) Doğu Kromatiğinin her oktavında dörtlü alta ve beşli (dörtlü ile ilişkili tamamlayıcı ton) üstte olmalıdır. Bu tanım her Doğu kromatik dizisinin dominant sesi ile başladığını söylemekle eşdeğerdir (Nota 5).

Nota 5. Doğu Kromatik Dizisi (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 20)

Doğu kromatik dizisini Avrupa minör dizisi ile karşılaştırırsak, iki dörtlünün birbiriyle mükemmel uyumlu olduğu görülür. Fakat dörtlü ve beşlinin birbirini takip etme sırası ile birbirinden ayrılır (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 21):

Nota 6. Doğu Kromatik Dizisi ve Minör Dizisi (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 21)

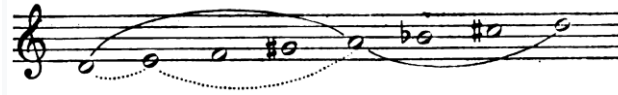
Bourgault-Ducoudray'e göre (1877, s. 16) oktavın tabanında dörtlü olan Doğu kromatiği dominant ile oktavın tabanında beşli olan minör dizi ise tonikle başlamaktadır. Doğu kromatik bileşimi mükemmel şekilde düzenlidir ki dizisi "la, si bemol, do diyez, re-mi, fa, sol diyez, la" tamamlayıcı bir tonla ayrılmış olarak, benzer iki dörtlüden oluşur (Aksine, minör dizi, birbirinden farklı iki dörtlünün aynı oktavında birleşmesinden meydana gelmiştir). Yukarıdan dörtlü olan "la, si bemol, do diyez, re" kromatik bir dörtlüdür; aşağıdan "mi, fa, sol, la" birinci türün

diyatonik dördlüsüdür. Minör diziyeye alt dördlüye benzer bir üst dördlü verirsek, hipodoryen dizisini elde ederiz (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 21):

Nota 7. Hipodoryen Dizisi (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 21)

Bourgault-Ducoudray'e göre üst dördlüye benzer bir alt dördlü verilirse aşağıda verilen dizi meydana gelir:

Nota 8. Doğu Kromatik Dizisi (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 21)

Bourgault-Ducoudray Nota 8'de görülen Doğu kromatik dizisinin, oktavin alt kısmına yerleştirilen beşli toniğe dayanan bir diziden başka bir şey olmadığını ve Doğu'da çok az da olsa bu diziyeye sahip eserler görüldüğünü belirtmektedir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 21).

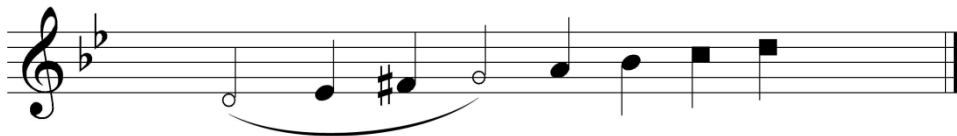
Hibrit diziler. Bourgault-Ducoudray'e göre Doğu melodilerinde farklı modlara veya türlere ait dördlülerin birlikteliğinden oluşan dizilerle inşa edilen eserlerle de sık sık karşılaşmaktadır. Bourgault-Ducoudray bu bileşimi "hibrit/melez dizi" olarak tanımlamaktadır. Bu melezlerin kulak için şok edici bir etkisi olmadığını, fakat tanımlanmalarının da bir o kadar zor olduğunu belirtmektedir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 22).

İkinci Bölüm: Notalar

Yunanistan ve Doğudan 30 Popüler Melodi adlı kitabın ikinci bölümünde, piyano ve şan düzenlemelerine yer verilmiş 30 adet halk şarkısı bulunmaktadır. Seksen yedi (87) sayfadan oluşan bu geniş bölümde; eserlerin iki ayrı dilde yazılmış sözlerinin ve yer yer açıklamalarının yanı sıra, dizileri ve makamları hakkında da dipnotlar görülür. Çalışmanın bu bölümünde de mezkûr düzenlemeler içerisinde Doğu Kromatiği tanımına uyan eserlerin dizi ve akorlarının incelenmesine yer verilmiştir.

Doğu kromatiği tanımına uyan eserlerin incelenmesi

"Smyrne 1" adlı eserin incelenmesi. Bourgault-Ducoudray'in kitabına aldığı birinci eserin ilk ölçüleri Ek 1'de verilmiştir. Bourgault-Ducoudray'e göre bu eser kromatik oryantal dizisine bir örnektir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 3). Donanımda iki bemol (si bemol ve mi bemol) ve eser içerisinde fa diyez görülen eserin dizisi aşağıda verilmiştir:

Nota 9. Smyrne 1 Dizisi ve Ses Aralığı

"Smyrne 8" adlı eserin incelenmesi. Sekiz numaralı eser "hibrit" diziye verilmiş örneklerden birisidir. Bourgault-Ducoudray'e göre eser majör ve Doğu kromatiğinden oluşmaktadır (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 25). Eserin dipnotunda verilen bilgiye göre "re" kararlı eserin dizisi alt bölgede dörtlü olarak Doğu kromatiği ve üst beşli ise sol perdesi üzerine sol majör dizisinin beş sesinden oluşmaktadır (Nota 13).

Nota 13. Hibrit Dizi

Eser incelendiğinde, eserin inici yapıda olduğu ve sol perdesi üzerine beşli, re sesi üzerinde sekiz sestem oluşan yapıda olduğu görülmüştür. Eserin Osmanlı/Türk musikisi makamları düşünüldüğünde bir terkip özelliğine sahip olması Bourgault-Ducoudray'in "hibrit dizi" olarak tanımlamasının doğru bir tanımlama olduğunu düşündürmektedir. Fakat majör dizinin rast, doğu kromatiği dizisinin ise re kararlı hicaz hümayun dizisi olduğu anlaşılmaktadır (Nota 14). Makamların değişim gösterdiği ölçülerde usulde de değişim olması dikkat çekmektedir.

Nota 14. Smyrne 8'e diziler

Bourgault-Ducoudray tarafından dizi seslerinin armonizesinde kullanılan akorlar Nota 15'te verilmiştir.

Nota 15. Smyrne 8'de kullanılan akorlar

Nota 15'te majör dizi için sol majör tonik, subdominant ve dominant akorları net bir şekilde görülürken, Doğu kromatiği bölümünde ise ilk bölümden ayrı olarak dörtlüler ve beşlilerden oluşan akorlar tercih edilmiştir.

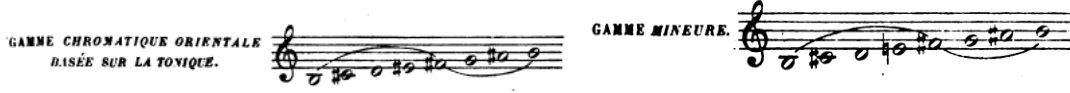
"Smyrne 17" adlı eserin incelenmesi. On yedi numaralı eser kitabın birinci eseri (Smyrne 1) ile benzerlik göstermektedir (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 52). Dizi benzerliğinin yanı sıra eserde kullanılan akorlar da benzerdir (Nota 16).

Nota 16. Smyrne 17'de dizi ve akorları

Nota 16'da görülüşü üzere eserin armonizesine kullanılan akorlar üçlüler ve dörtlülerden oluşmaktadır.

"Athenes 29" adlı eserin incelenmesi. Smyrne'de derlenen Doğu kromatiği dizisine sahip eserlerin dışında Athenes'de derlenen bir eserin de doğu kromatiği dizisine sahip olduğu belirtilmiştir. Bourgault-Ducoudray'e göre bu eser Avrupa'nın kullandığı minör ile aynı karar perdesinde birleşmiş ilginç bir Doğu kromatiği örneğidir. Aralarındaki fark ise dördüncü derecelerdir. Bourgault-Ducoudray'e göre (1877, s. 84) eser içerisinde kullanılan dizi, dördüncü derecesi "mi natürel" olduğu sürece minör, "mi diyez" olduğu sürece de Doğu Kromatiği'dir denilebilir (Nota 17).

Nota 17. Bourgault-Ducoudray'e göre Athenes 29'da diziler (Bourgault-Ducoudray, 1877, s. 84)

"Athenes 29" adlı eser incelendiğinde eserin, inici bir Doğu Kromatiği'nden ve inici bir si minör armonik dizisinden oluştuğu görülür (Ek 3).

Nota 18. Athenes 29'da kullanılan diziler

Nota 17 ve Nota 18'de görüldüğü üzere Bourgault-Ducoudray, mezkûr eserin ilk dizisinin Doğu Kromatiği olduğunu belirtmiştir. Beş sestem oluşan Doğu Kromatiği dizisinin T-Y-A-Y aralıklarına sahip olduğu, diğer incelenen eserlerin dışında bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır. Bourgault-Ducoudray'in "ilginç bir Doğu Kromatiği" olarak dikkat çekmesinin de temel nedeninin bu olabileceği söylenebilir. Bu şekli ile Doğu Kromatiği bir nevi nikriz makamı görünümündedir. Başka bir ifade ile Doğu Kromatik dizisi diğer tüm eserlerde hicaz dörtlüsü yapısında iken "Athenes 29" ise nikriz beşli yapısındadır.

SONUÇ

Paris Konservatuvarı'nda musiki tarihi öğretmeni olan Müzikolog Louis Albert Bourgault-Ducoudray'in "Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient/Yunanistan ve Doğudan 30 Popüler Melodi" başlığı adı altında 1877 yılında Paris'te yayınladığı eserinin iki bölümden oluştuğu görülmüştür. Kitabın birinci bölümünde inceleme yaptığı bölgelerde derlemiş olduğu eserlerin dizilerini analiz ettiği, tespit ettiği dizileri Antik Yunan modları ile ilişkili olduğu varsayımı ile karşılaştırdığı ve aynı yöntemi kullanarak özellikle Doğu musikisi dizilerini ilgililere anlattığı görülmüştür. Antik Yunan Modlarının, Osmanlı/Türk musikisi dizilerinden hicaz, hüseyini ve uşşak dizileri ile özellikle de "Doğu kromatiği" ve "hibrit" adını verdiği diziler ile ilişkilerini açıklamıştır. Doğu kromatiği dizisinin hicaz, hibrit dizinin ise nikriz makamları ile olan benzerliklerine rağmen farklı bir isim ile adlandırılması dikkat çekici bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi Osmanlı/Türk musikisi makamlarının yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar perde isimleri kullanılarak ve seyir özellikleri dikkate alınarak tarifleri yapılmakta idi. Rauf Yekta Bey, Suphi Ezgi, Salih Murad Uzdilek ve özellikle de Hüseyin Sadeddin Arel'in çalışmalarında kullandığı makam tarifleri ve öğretiminin temel ilkesi dörtlü ve beşlilere dayanmaktadır.

Günümüze kadar yaygın bir şekilde kabul edilen bu yöntemde makamların dörtlü ve beşliler ile anlatılıyor olmasının ilk fikirlerinin de mezkûr kitap olabileceği fikrini vermektedir.

Kitabının ikinci bölümünde ise eserlerin büyük çoğunluğunun İzmir'den (Smyrne) derlendiği anlaşılan otuz adet piyano eşlikli şan eserinin notalarına yer verilmiştir. Anlaşılacağı üzere çok seslendirilmiş eserlerin ezgileri derlenen halk türküleridir. Mezkûr düzenlemeler içerisinde Doğu kromatiği tanımına uyan beş eser olduğu tespit edilmiştir. Bourgault-Ducoudray tarafından da Doğu kromatiği olduğu belirtilen dört (4) eserin hicaz dizisi ile benzerlik gösterdiği bir (1) eserin ise nikriz makamı dizisi ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Piyano ve şan için çok seslendirilmiş eserlerin armonik analizinde ise üçlü ve yer yer dörtlü armoni sistemine uyan akorlar kullanıldığı görülse de sistemli bir armonize kullanılmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Kaynakça/References

Yekta, R. (1907). İlm-i Âhenk ve Şark Mûsikisine Tatbiki. *İkdam Gazetesi*, 4524.

Gorlinsky, V. (2021). *Louis Bourgault-Ducoudray*. Erişim adresi <https://www.britannica.com/biography/Louis-Bourgault-Ducoudray>

Yönetken, H. B. (1966). *İlkokul Müzik Kılavuzu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Bourgault-Ducoudray, Louis Albert (1877). *Trente Melodies Populaires de Grece et D'orient*. Erişim adresi

<https://urresearch.rochester.edu/fileDownloadForInstitutionalItem.action;jsessionid=6DF1D9720AE5E5AAC699B20D1134AA67?itemId=23802&itemFileId=74211>

Çergel, M. A. (2007). *Raûf Yektâ Bey'in İkdâm Gazetesi'nde Neşredilen Türk Mûsikîsi Konulu Makâleleri*. (Yüksek lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul

Ek 3. Athenes 29

82

29

(Me Gioiannis.—Athènes.)⁽¹⁾

Poésie de ISID. SKILITSI.

ANHEXYXIA
TORMENTO.

Adagio $\text{♩} = 44$

CHANT.

PIANO.

p

Dimin.

Sempre legato.

Πῶς νῦν
Οὐκ εἶ-

ἤ - vai; τί νῦν κάμ - νῃ; Ἄ - ρά - γε νῦν ἐν θύμῃ -
- gli e? Che mai po - trā far? E di me si vuol rammen -

- ται; Τῆν ψυ - χὴν ποῦ τὸν στε - ρεῖ - ται, νὰ λυ -
- τῆρ? L'al - ma mia pin ja, ce non hā, e non